

Çalışan babaların stres düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişki*

The relationship between stress levels of working fathers and father-child relationship

Eda Sıla Peker¹, Erhan Alabay²

¹İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yuvamız İstanbul Anaokulu, İstanbul, edasilapeker@gmail.com, 0000-0002-4687-602X

² Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, erhan.alabay@sbu.edu.tr, 0000-0003-4025-2352

*Makale Eda Sıla Peker'in yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler:
Baba, Stres, Baba-Çocuk İlişkisi,
Çalışan Babalar.

Key Words:
Father, Stress, Father-Child
Relationship, Working Fathers.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Sağlık Bilimleri Üniversitesi,
Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul,
erhan.alabay@sbu.edu.tr, 0000-
0003-4025-2352

DOI:
10.52880/sagakaderg.

Gönderme Tarihi/Received Date:
15.10.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:
10.11.2023

Yayımlanma Tarihi/Published Online:
01.12.2023

ÖZ

Giriş ve Amaç: Bu araştırmanın amacı, 36-72 aylık çocuğa sahip olan çalışan babaların stres düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiyi incelemektir. **Gereç ve Yöntem:** Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde yaşayan ve aktif olarak çalışma hayatında yer alan toplam 220 baba oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Anne-Baba Stres Ölçeği, İş Stresi Ölçeği-20 ve Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği- Baba Formu kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, pandemi döneminde olunması nedeniyle çevrimiçi olarak toplanmıştır. Araştırmada toplanan veriler Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı (SPSS 22.0) kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi için, basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş ve parametrik testler kullanılmıştır. **Bulgular ve Sonuç:** Araştırma sonuçları, iş ve ev içi stres düzeyi düşük olan babaların çocukları ile olan baba-çocuk ilişkilerinin daha olumlu olduğunu göstermiştir. Ayrıca, baba yaşı, babanın medeni durumu, babanın gelir durumu ve çocuğun okul öncesi eğitime devam ediyor olması gibi faktörlerin baba-çocuk ilişkisini etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda babaların streslerini azaltacak ve baba-çocuk ilişkisini arttıracak politikalar geliştirilmesi gerektiği önerilmiştir.

ABSTRACT

Introduction and Aim: The aim of this study is to examine the relationship between the stress levels of working fathers with children aged 36-72 months and father-child relationship. **Materials and Methods:** The study was conducted using the correlational survey model, which is one of the quantitative research methods. The sample group of the study consisted of a total of 220 fathers actively working and residing in the city of İstanbul. The data collection instruments used included a demographic information form, Parental Stress Scale-PSI, Job Stress Scale-20, and Child Parent Relationship Scale- Father Form. Due to the COVID-19 pandemic, the data for the study were collected online. The collected data were analyzed using the SPSS 22 software package. Skewness and kurtosis values were examined, and parametric tests were employed. **Findings and Conclusion:** The research findings revealed that fathers with low levels of both work and domestic stress had more positive father-child relationships. Moreover, it was found that the father's age, marital status, income level, and the child's enrollment in preschool education influenced the father-child relationship. As a result of the study, it was suggested that policies should be developed to reduce fathers' stress and increase the father-child relationship

GİRİŞ

Çocuğun gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri ailedir. Çocuğun annesi, babası, kardeşleri, hane içinde yaşayan diğer bireyler veya çocuğun birincil bakımını üstlenen diğer kişiler, çocuğun gelişimine olumlu veya olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Çocukların büyümesini ve gelişmesini etkileyen birçok faktör olduğu bilinmekle birlikte, ailenin bu faktörlerin başında geldiği özellikle vurgulanmaktadır (Frosch vd., 2019). Ancak her çocuk ailesindeki tüm ebeveynlerden benzer düzeyde bakım ve ilgi görmemektedir. Örneğin, ataerkil toplumlarda; çocuğun bakımı ve gelişimi daha çok annelere yüklenmekte ve babalara göre anneler

çocuğun gelişiminde daha büyük roller üstlenmek zorunda kalmaktadır. Çocuğun yemeğinin hazırlanması ve yedirilmesi, altı değiştirilmesi, gazının çıkarılıp uyutulması, banyo yaptırılması ve çocuğunun eğitim işlerinin (okul seçimi, öğretmenlerle görüşme ve ödevlerin yaptırılması vb.) yürütülmesi gibi birçok görev annelerin sorumluluğundadır (Esping-Andersen vd., 2013; Roeters ve Gracia, 2016). Dahası, birçok çalışma da annelerin babalara göre çocuklarıyla daha fazla ilgilendiğini göstermektedir (Cerezo vd., 2017; Craig ve Mullan, 2011; Steenhoff vd., 2019). Bornstein ve Putnick (2016) tarafından 39 ülkede 5 yaşın altındaki çocuğa sahip anne ve babaları içeren

bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, ebeveynlere son üç günde çocuklarıyla ilgilenme durumlarına dair sorular sorulmuştur. Araştırmanın sonuçları, annelerin %57'sinin çocuklarıyla oyun oynadığını, ancak babaların sadece %27'sinin bu şekilde ilgilendiğini ve annelerin %59'unun, babaların ise sadece %30'unun çocuklarını dışarı çıkartıp gezdirdiğini göstermiştir. Çalışmanın sonuçları, bu yöndeki dengesizliğin en önemli nedenlerinden birinin toplumsal cinsiyet normlarında var olan eşitsizlik olduğunu göstermektedir.

Bahsi geçen araştırma sonuçlarına dayanarak, babaların çocukların gelişimine annelere göre daha az katkı sağladığı öne çıkmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde yapılan güncel çalışma sonuçlarına göre, günümüz babaları, anneler kadar çocuğun bakımı, gelişimi ve eğitimi konusunda aktif bir rol üstlenmektedirler (Beyazıt ve Mağden, 2015; Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin, 2021). Babaların çocuklarıyla doğdukları anda aktif ve etkin bir ilişki kurmaları, çocuk ile baba arasında güvenli bir bağ oluşturulmasına olumlu katkı sağlar (Cabrera, 2020; Cabrera vd, 2007; Mills-Koonce vd., 2015). Bağlanma teorisi kuramcısı Bowlby'e (1982) göre, çocuklarla babalar arasında erken yaşlarda olumlu etkileşim kurulması hem çocuğun hem de babanın ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, literatürde tek bir tip baba katılımının olmadığı, farklı boyutlarda ele alındığı belirtilmektedir. Lamb vd. (1987), baba katılımını üç farklı boyutta incelemiştir. Bu boyutlar şunlardır: (1) Erişilebilirlik (2) Sorumluluk, (3) Etkileşim/Bağlılıktır. Erişilebilirlik, baba katılımının bir boyutunu oluşturmaktadır ve babaların çocuklarıyla doğrudan temas ettiği ve gerçek anlamda bire bir etkileşimde bulunduğu zamanları içermektedir. Bu durumlar, babanın çocuğun kıyafetlerini giydirmesi, saçını taraması, yemeğini yedirmesi veya çocukla oyun oynaması gibi fiziksel olarak bir araya geldiği ve etkileşimde bulunduğu durumları içerir. Sorumluluk boyutu ise baba tarafından çocuğun refahını sağlamak için gerekli olan faaliyetleri planlama ve bunları gerçekleştirme bilincini içerir. Bu bağlamda örnekler arasında çocuğun düzenli sağlık kontrol randevularının ayarlanması, yeni kıyafetlerin alınması veya çocuğun gelişimi için uygun oyuncakların seçilmesi gibi görevler bulunur. Etkileşim/Bağlılık boyutunda da babanın kendisini çocuğa açık bir şekilde ifade edebilmesi hedeflenir. Bu modelde, baba ile çocuk arasında dolaylı bir katılım mevcuttur. Örneğin, çocuğun oyun oynarken baba oyununa aktif bir şekilde katılmadan sadece uzaktan izlemesi, bu modelin bir örneğini oluşturabilir.

Bu aşamada şu sorunun cevabı aranmaktadır: "Etkin baba katılımının çocuk üzerinde ne gibi etkileri vardır?" Meyers'e (1993) göre, babaların çocuklarıyla gerçekleştirdikleri fiziksel ve aktif katılımların

sonucunda, babalar ve çocuklar arasındaki duygusal bağların güçleneceği ve böylelikle çocuk ile baba arasındaki iletişim kalitesinin artacağı belirtilmiştir. Lamb'a (2010) göre ise ilgili bir baba, çocuğun yaşamında bilişsel, davranışsal ve genel refah açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, baba katılımı ile yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde, etkin baba katılımı sağlandığında çocukların problem davranışlarının azaldığı (Zhang vd., 2021), okul performansının arttığı (Ndijuye ve Tandika, 2022), içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının azaldığı (Xu vd., 2019), harfleri tanıma ve kelimeleri okuma becerisinin arttığı (Ong'ayı vd., 2019), daha yüksek duygu düzenleme düzeylerine sahip olduğu (Downer ve Mendez, 2005), olumlu benlik saygısının arttığı (Amat, 1986), uyku kalitesini artırdığı (Ragni vd. 2020) ve beslenme sorunlarının azaldığı (Atzaba-Poria vd., 2010) sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çocukların birçok gelişim alanına olumlu etkisi olduğu saptanan etkin baba katılımının gerçekleşmesini engelleyen birçok faktör bulunmaktadır (Jessee ve Adamsons, 2018). Bu faktörlerden birisi de babaların yaşadığı ev merkezli ya da iş merkezli stres düzeyidir. Yetişkin bireylerin stres durumları ile ilgili istatistikler incelendiğinde, bu oranın yadsınamayacak kadar yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, İngiltere'de 2018 yılında Ruh Sağlığı Vakfı (Mental Health Foundation) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma, bireylerin %74'ünün kendilerini stresli hissettiklerini ve bu stresten dolayı bunaldıklarını ve başa çıkamayacak kadar stresli hissettiklerini ortaya koymuştur. Stres kaynaklı olarak, bu bireylerin çoğunun daha depresif hissettiği ve endişeli bir ruh haline sahip olduğu belirlenmiştir (Mental Health Foundation [Ruh Sağlığı Vakfı], 2018). Amerikan Psikoloji Derneği (2020) tarafından yapılan açıklamada da Amerika'da yaşayan yetişkinlerin %49'unun stresli olma durumunun kendi davranışlarını olumsuz şekilde etkilediğini belirtmektedir. Gallup (2019) tarafından dünya çapındaki stres istatistikleri incelendiğinde ise dünya genelinde yaşayan insanların yaklaşık üçte birinin stresli, endişeli ve/veya kızgın olduklarını belirttiği görülmüştür. Ülkelere göre yapılan analizler sonucunda, Türkiye'nin 140 ülke arasında en stresli 11. ülke olduğu ve araştırmaya katılan Türkiye'deki bireylerin %52'sinin çok stres yaşadığını belirttiği saptanmıştır. Benzer şekilde Gallup'un (2022) küresel duygu raporu sonuçlarına göre de Türkiye, sınır, stres ve üzüntü duygularını en çok yaşayan ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Bu kadar yüksek stres seviyelerinin varlığı, özellikle bu stres koşulları altında yaşayan bireylerin hem kendilerine hem de aile üyelerine dair etkileşimlerinde olumsuz etkilere yol açabileceği anlamına gelmektedir. Özellikle bireyin çevresindeki

stres faktörleri bazen kısa vadeli etkiler yaratırken, bazen de uzun vadeli olarak kişinin bu faktörlere maruz kalmasına neden olabilir. Uzun vadeli stres faktörlerinin devam etmesi, kişide kronik stresin oluşmasına yol açabilir ve bu durum kişinin sağlığını olumsuz etkilerken aynı zamanda aile ilişkilerine, yaşam koşullarına ve çevre koşullarına da olumsuz etkiler getirebilir (Schneiderman vd., 2005). Spinelli vd. (2020), Yeni Koronavirüs salgını döneminde çocukların davranışsal ve duygusal sorunları ile ebeveynlerin stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmalarında, Koronavirüs döneminde zorluk yaşayan ve bu zorluklar nedeniyle yüksek stres seviyelerine sahip olan ailelerin çocuklarında daha fazla davranışsal ve duygusal sorunlar yaşandığını tespit etmişlerdir. Cabrera ve Mitchell (2009) tarafından düşük gelirli babalarla gerçekleştirilen bir çalışma sonucunda da babaların ebeveynlik stresi ile yeni yürümeye başlayan çocukların sosyal gelişimleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu çalışma sonuçları, ebeveynlerin yaşadıkları stresin çocuklarla olan etkileşimlerini ve iletişimlerini olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir (Ponnet vd., 2013; İldeniz ve Karadeniz, 2022; İlhan, 2017).

Ulusal alanyazında ebeveynle çocuk arasındaki etkileşimi inceleyen çalışmaların çoğunlukla annelerle sınırlı olduğu ve hatta ebeveynleri çalışma gruplarına dâhil eden çalışmalarda bile babaların katılım oranının annelere göre çok düşük olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, ülkemizde sadece babalarla yürütülen araştırmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle bu çalışmanın önemli bir boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, babaların yaşadığı stres düzeylerinin baba-çocuk etkileşimine nasıl yansıdığını inceleyen özgün bir çalışmaya rastlanmamış olması, bu araştırmanın benzersizliğini artırmaktadır. Babaların stres düzeylerinin tespit edilmesi ve bu stresin etkileşimle ilişkilendirilmesi, önleyici tedbirlerin alınması ve gerektiğinde politika geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, mevcut araştırmanın amacı, babaların iş yerinde deneyimlediği stres düzeyleri ile günlük yaşantılarındaki çocuklarıyla yaşadıkları stres düzeyi ve baba-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

MATERYAL VE METOT

Araştırma nicel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinden ise ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde, en az iki veya daha fazla değişkenin birbirleri arasındaki ilişki incelenir ve aralarında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı sorgulanır (Karasar, 2011). Bu çalışmada da babaların hem ev içi stresi hem de iş yeri stresi ile baba-çocuk ilişkisi arasında karşılaştırma yapılacağından dolayı ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul ilinde yaşayan, aktif olarak bir işte çalışan ve 36-72 aylık çocuğu olan babalar oluşturmaktadır. Çalışma öncesinde örneklem büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla G-Power Analizi gerçekleştirilmiş ve en az 195 babaya ulaşılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma kapsamında toplam 220 baba ile iletişime geçilmiştir. Örneklemin belirlenmesi için kolay ulaşılabilir örnekleme modeli kullanılmıştır. Bu model, verilerin hızlı, kolay ve ekonomik bir şekilde toplanmasını sağlar (Haşiloğlu vd., 2015). Çalışmanın verilerinin toplandığı dönemde pandemi etkisi devam ettiği için kolay ulaşılabilir örnekleme modeli tercih edilmiştir. Demografik bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'e göre, araştırmaya katılan babaların %51,4'ü 36 yaş ve üzeri, %94,1'i evli, %80,5'i eşinin çalışıyor olduğu ve %58,6'sının çocuğunun bir okul öncesi eğitim kurumuna devam ettiği görülmektedir. Ayrıca, babaların %68,6'sının lisans ve üzeri bir öğrenim düzeyine, %65'inin algısal olarak orta gelir düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %61,4'ü il merkezlerinde yaşamaktadır, %62,3'ü tek çocuk sahibidir ve %45,9'u 31 yaşından sonra ilk defa baba olmuştur. Araştırmaya katılanların %54,1'i günlük 8 saatten fazla bir işte çalışırken, %34,1'i çocuklarıyla 1-2 saat arasında aktif zaman geçirebildiği belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Demografik Bilgi Formu, İş Stresi Ölçeği-20, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği ve Anne Baba Stres Ölçeği kullanılmıştır. Her bir ölçme aracına ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Demografik Bilgi Formu

Bu form araştırmacılar tarafından hazırlanmış olup, toplam 19 kapalı uçlu sorudan oluşmaktadır. Babanın yaşı, meslek durumu, öğrenim durumu ve gelir durumu gibi baba ile ilgili kişisel soruların haricinde eş ve çocukları ile ilgili sorulara da yer verilmiştir. Çocuğunun cinsiyeti, çocuğunun bir eğitim kurumuna devam edip etmiyor olması, çocuğuyla geçirmiş olduğu aktif süre gibi bilgiler bu formda yer almaktadır.

İş Stresi Ölçeği-20

İş Stresi Ölçeği-20, Tatar (2020) tarafından geliştirilen bir ölçektir ve bireylerin iş ortamındaki stres düzeyini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu ölçek, 18-65 yaş arasındaki yetişkinlere uygulanmıştır. Ölçeğin geliştirilmesi süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, toplam 2073 kişi üzerinde uygulanmış ve ölçeğin maddelerinin ayırt ediciliği ve gücüğü hesaplanarak ölçek 24 maddeye indirgenmiştir. İkinci aşamada, 2565 kişi katılımcı olarak dahil edilmiş ve 24

Tablo 1: Çalışma grubunun demografik bilgileri

		n	%
Yaş	35 yaş ve altı	107	48,6
	36 yaş ve üstü	113	51,4
Öğrenim durumu	Lise ve altı	44	20,0
	Ön Lisans	25	11,4
	Lisans ve üstü	151	68,6
Aylık gelir durumu	4000 TL ve altı	31	14,1
	4001- 6000 TL	65	29,5
	6001-8000 TL	52	23,6
	8001 TL ve üstü	72	32,7
Algıladığı gelir durumu	Düşük	20	9,1
	Orta	143	65,0
	Yüksek	57	25,9
Medeni durum	Evli	207	94,1
	Bekar	13	5,9
Yaşadığı yer	İl Merkezi	135	61,4
	İlçe	78	35,5
	Köy	7	3,2
Çocuk sayısı	1 çocuk	137	62,3
	2 çocuk	59	26,8
	3 ve üzeri çocuk	24	10,9
İlk baba olma yaşı	25 yaş ve altı	30	13,6
	26-30 yaş arası	89	40,5
	31 yaş ve üstü	101	45,9
Günde kaç saat çalışıyorsunuz?	8 saat ve altı	119	54,1
	8 saatin üzeri	101	45,9
Çocuğunuz ile geçirdiğiniz aktif süre	1 saatten az	13	5,9
	1-2 saate kadar	75	34,1
	2-3 saate kadar	66	30,0
	3-4 saate kadar	33	15,0
	4 saat ve üstü	33	15,0
Eşinin çalışma durumu	Evet	177	80,5
	Hayır	43	19,5
Çocuğın daha önce okul öncesi eğitim kurumuna gitme durumu	Evet	129	58,6
	Hayır	91	41,4

maddelik ölçek değerlendirilerek son haline getirilmiş ve 20 maddeye düşürülmüştür. Son form, son aşamada 615 kişiye test-tekrar-test olarak uygulanmış ve geçerlik-güvenirlik çalışması tamamlanmıştır. Ölçek, tek bir faktörden oluşmakta olup, toplam varyansın %38,07'sini açıklamaktadır. Güvenirlik hesaplamaları yapılmış ve son 20 madde şeklinde uygulanan ölçeğin Cronbach Alpha değeri .88 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada güvenirlik analizi tekrarlanmış ve Cronbach Alpha değeri .94 olarak hesaplanmıştır. Son olarak, ölçekten alınan puanın artması, kişinin iş ortamındaki stres düzeyinin arttığını göstermektedir.

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği

Bu ölçek ilk olarak Pianta (1992) tarafından geliştirilmiştir ve ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Ölçeğin orijinal versiyonu 30 maddeden oluşurken, 3 alt boyutu içermektedir. Daha sonra, Uzun ve Baran (2015) Türk kültürüne uygunluğunu ortaya koymak üzere bir uyarlama çalışması gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu çalışmada, ölçek yalnızca babalara uygulanmıştır. Özellikle 48-72 aylık çocuğa sahip toplam 150 baba örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Bu uyarlama çalışması sonucunda, toplamda 23 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşan "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği" babalara uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Bu alt boyutlar "Olumlu İlişkiler", "Uyumsuzluk" ve "Çatışma" olarak adlandırılmıştır. "Olumlu İlişkiler" alt boyutu toplam 10 maddeden oluşmakta ve bu boyutun iç tutarlılık değeri .76 olarak bulunmuştur. "Uyumsuzluk" alt boyutu toplam 7 maddeden oluşmakta ve bu boyutun iç tutarlılık değeri .61 olarak hesaplanmıştır. "Çatışma" alt boyutu ise toplam 6 maddeden oluşmakta ve bu boyutun iç tutarlılık değeri .62 olarak bulunmuştur. Ölçek, beşli Likert tipinde bir ölçektir ve yanıtlayan babalar (1) "kesinlikle uygun değil" ile (5) "kesinlikle çok uygun" seçenekleri arasından tek bir seçeneği işaretleyerek puanlama yapmaktadır. Ölçekten alınan puanlar 23 ile 115 arasında değişmektedir. Bazı sorularda ters ifadeler yer almaktadır. Bu çalışmada, iç tutarlılık değerleri tekrar hesaplanmıştır. "Olumlu İlişkiler" alt boyutunun Cronbach Alpha değeri .89, "Uyumsuzluk" alt boyutunun Cronbach Alpha değeri .66, "Çatışma" alt boyutunun Cronbach Alpha değeri .80 ve ölçeğin toplam iç tutarlılık Cronbach Alpha değeri ise .89 olarak tespit edilmiştir. Ölçek sonuçları, alt boyut ve toplam puanlarla değerlendirilebilir ve kişinin yüksek bir puan alması olumsuz bir ilişkiyi, düşük bir puan alması ise olumlu bir ilişkiyi yansıtmaktadır.

Anne Baba Stres Ölçeği

Anne Baba Stres Ölçeği, ebeveynlerin günlük rutin hayatları içinde çocuklarıyla ilişkilerinde yaşadıkları

stresi ölçmek amacıyla, Kaymak Özmen ve Özmen (2012) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi amacıyla toplam 438 ebeveyn uygulanmıştır, bunların 294'ü anne ve 144'ü baba olarak sınıflandırılmıştır. Ölçeğin geliştirilme aşamasında öncelikle 68 maddeden oluşan bir madde havuzu hazırlanmış ve 5 uzmana sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda, 16 madde ölçekten çıkarılmış ve 52 maddelik olan ölçek ebeveynlere uygulanmıştır. Uygulama sonrasında yapılan analizler sonucunda ölçek 16 maddeye düşürülmüştür. Toplam 16 maddeden ve tek bir boyuttan oluşan ölçek, toplam varyansın %32,20'sini açıklamaktadır. Ölçek dördümlü Likert tarzında hazırlanmış olup, yanıtlayan ebeveynler (4) "Her zaman," (3) "Sık Sık," (2) "Bazen," (1) "Hiçbir zaman" şeklinde sıralanmıştır. Ölçekten alınan puan arttıkça, ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerindeki stresin arttığını ifade etmektedir. Ölçeğin geliştirilme aşamasındaki iç tutarlılık değeri .82 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada da güvenirlik analizi tekrarlanmış olup, Cronbach Alpha değeri .93 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Süresi ve Analizi

Araştırmanın veri toplama sürecine geçilmeden önce üniversite etik kurul onayı için, başvuruda bulunulmuştur. 07.08.2020 tarihinde Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 20/272 karar numarası ile araştırma etik açıdan uygun bulunmuş ve etik kurulu kararı alınmıştır. Ardından çalışma grubuna dahil edilecek babalara iş yerlerinden ve okullardan ulaşılmaya çalışılmıştır. Ölçekler doldurulmadan önce araştırma hakkında detaylı bilgiler verilmiş olup, onam formu babalara sunulmuştur. Onam formu babalar tarafından imzalandıktan sonra ölçekler babalara yaşanan pandemiden ötürü çevrimiçi bir şekilde ulaştırılmıştır. Çevrimiçi olarak eksiksiz doldurulan ölçekler değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin basıklık ve çarpıklık analizleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda çarpıklık değerleri (.432 - ,225 arasında) ve basıklık değerleri (.325; -.905) +2 ve -2 değerleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. George ve Mallery'a (2010) göre basıklık ve çarpıklık değeri +2 ile -2 değerleri arasında ise parametrik analizler gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle araştırmada parametrik analizlerden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın ilk bulgusu Babaların Demografik Özellikleri ile İş Stresi Ölçeği puanları arasındaki farklılaşmanın olup olmadığı ile ilgilidir. Sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Babaların Demografik Özellikleri ile İş Stresi Ölçeği Puanları Arasındaki Sonuçlar

Değişkenler ¹	n	\bar{x}	ss	t/F	p	
Baba yaşı ¹	35 yaş ve altı	107	53,66	17,15	-,143	,886
	36 yaş ve üstü	113	53,99	16,70		
Çocuk cinsiyet ¹	Kız	99	53,53	18,05	-,235	,814
	Erkek	121	54,07	15,94		
Okul öncesi eğitim kurumuna gitme ¹	Evet	129	51,23	15,85	-2,759	,006**
	Hayır	91	57,51	17,69		
Medeni durum ¹	Evli	207	53,37	16,30	-1,600	,111
	Bekar	13	61,07	24,08		
Eşin çalışma durumu ¹	Evet	177	53,75	16,16	-,126	,886
	Hayır	43	54,16	19,81		
Çocuk ile aynı evde yaşama durumu ¹	Evet	211	53,59	16,28	-,599	,319
	Hayır	9	59,33	28,53		
Günde çalışma saati ¹	8 saat ve altı	119	53,25	16,93	-,552	,582
	8 saatin üstü	101	54,51	16,88		
Yaşadığı yer ²	İl Merkezi	135	52,42	15,96	3,638	,028*
	İlçe	78	54,88	18,01		
	Köy	7	69,28	14,65		
Algılanan gelir durumu ²	Düşük	20	61,55	17,70	14,705	,000**
	Orta	143	56,55	16,36		
	Yüksek	57	44,28	14,04		
Çocuk sayısı ²	1 çocuk	137	53,99	16,74	,024	,977
	2 çocuk	59	53,42	16,50		
	3 ve üstü çocuk	24	53,91	19,23		
Çocukla geçirilen süre ²	1 saatten az	13	61,38	16,49	4,362	,002**
	1-2 saate kadar	75	55,26	14,17		
	2-3 saate kadar	66	56,69	18,41		
	3-4 saate kadar	33	51,51	17,81		
Eş öğrenim durumu ²	4 saat ve üstü	33	44,18	15,24	16,033	,000**
	Lise ve altı	48	64,81	18,37		
	Ön lisans	25	55,44	18,09		
Kendi öğrenim durumu ²	Lisans ve üstü	147	49,97	14,50	5,825	,003**
	Lise ve altı	44	57,40	19,92		
	Ön lisans	25	62,16	18,89		
	Lisans ve üstü	151	51,41	14,97		

1Bağımsız T-Testi 2Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

*p<.05; **p<.01

Tablo 2 incelendiğinde, babaların iş stresi ile çocuklarının okul öncesi eğitime gidip gitmeme durumu, yaşadıkları yerleşim yeri türü, algılanan gelir durumu, çocukla geçirilen süre ve hem kendi hem de eşin öğrenim durumu arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmaktadır. Çocukları okul öncesi giden babaların diğer babalara oranla daha az iş stresi yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Babaların yaşadıkları yerleşim yeri türü ile iş stresi arasında da anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Bu farklılaşma köyde yaşayan babalar ile şehir ve ilçede yaşayan babalar arasındadır. Diğer bir ifade ile köyde yaşayan babaların şehirde ve ilçede yaşayan babalara göre, daha fazla iş stresi yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Düşük gelir algısına sahip olan babaların orta ve yüksek gelir algısına sahip olan babalara göre, daha fazla iş stresine sahip olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir bulgu da iş stresi ile çocukla aktif geçirilen süre değişkeni arasındadır. Çocukları ile 1 saatin altında süre geçiren babalar ile 3-4 saat ve 4 saat üstünde süre geçiren babalar arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Bir diğer ifade ile iş stresi yüksek olan babaların çocukları ile daha az aktif süre geçirdiği tespit edilmiştir. Hem kendi hem de eş öğrenim durumları ile babaların iş stres düzeyleri arasında da öğrenim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin lehine bir sonuç ile karşılaşılmaktadır. Öğrenim düzeyi düşük babaların ve eşinin öğrenim düzeyi düşük olan babaların iş stres düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer değişkenler olan babanın yaşı, sahip olunan çocuğun cinsiyeti, medeni durumu, eşin çalışma durumu, çocuk ile aynı evde yaşama durumu ve çocuk sayısı değişkenleri ile babanın iş stres düzeyi arasında anlamlı farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın diğer bir bulgusu ise babaların demografik bilgileri ile Anne Baba Stres Ölçeği puanları arasındaki farklılaşmaların tespiti ile ilgilidir. Analiz sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde çocukları okul öncesi eğitim kurumuna gitme durumu ile Anne Baba Stres Ölçeği puanı arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Bu farklılaşma çocukları okul öncesi eğitim kurumuna giden babaların lehinedir. Medeni durum değişkeni ile babaların rutin çocukları ile yaşadıkları stres düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Bekar olan babaların çocukları ile rutin yaşadıkları stres düzeylerinin evli babalara oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anne Baba Stres Ölçeği puanı ile babaların yaşadıkları yerleşim yeri türü arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmış olup, köyde yaşayan babaların stres puanlarının il merkezinde yaşayan babaların stres puanından anlamlı oranda daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Babaların algıladıkları gelir durumu ile çocukları ile rutin yaşadıkları stres düzeyleri

arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Düşük, orta ve yüksek gelir algısına sahip olan babaların her biri birbiri ile anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Özellikle algılanan gelir düzeyi yükseldikçe, Anne Baba Stres Ölçeği'nden alınan puanların anlamlı oranda azaldığı tespit edilmiştir. Babaların çocukları ile geçirmiş oldukları süre değişkeni ile Anne Baba Stres Ölçeği puanları arasındaki farklılaşma çocukları 1 saat altında vakit geçiren babalar ile çocukları ile 3-4 saat ve 4 saat ve üzeri vakit geçiren babaların arasında olduğu belirlenmiştir. Özellikle 3 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren babaların, 1 saatten az vakit geçiren babalara oranla rutin çocuğu ile yaşadığı stres düzeyi puanının daha düşük olduğu saptanmıştır.

Babanın hem kendi hem de eş öğrenim durumu değişkeni ile çocuğuyla rutin hayatı içerisindeki stresi arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Lisans ve üzerinde bir öğrenim durumuna sahip olan babaların, ön lisans ve lise ve altı öğrenim durumuna sahip olan babalara göre Anne Baba Stres Ölçeği'nden daha düşük puan aldıkları ve bu doğrultuda daha az stres yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak eş öğrenim düzeyi lisans ve üzeri olan babalarında eşleri ön lisans ve altında bir öğrenim durumuna sahip olan babalara göre anlamlı düzeyde daha az stres düzeyine sahip olduğu saptanmıştır. Son anlamlı farklılaşma ise babaların baba olma yaşı ile Anne Baba Stres Ölçeği puanları arasındadır. Baba olma yaşı değişkeninde 25 yaş ve altında baba olan babaların stres düzeyleri ile 31 yaş ve üzerinde ilk defa baba olan babaların stres düzeyleri arasında anlamlı farklılaşmaya rastlanmıştır. 31 yaş ve üzerinde ilk defa baba olan babaların rutin yaşamlarında çocukları ile yaşadıkları stres düzeylerinin 25 yaş ve altında ilk defa baba olmuş babalara oranla daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4'e göre babaların yaşları ile baba çocuk ilişkisindeki olumlu ilişkiler alt boyutunda anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Yaşları 35 ve altında olan babaların (\bar{x} :22,28; ss:6,71), 36 yaş ve üzerinde olan babalara (\bar{x} :24,15; ss:6,14) göre baba çocuk ilişkisinin daha olumlu olduğu görülmektedir. Babaların medeni hal değişkeni ile baba çocuk arasındaki ilişki arasındaki farklılaşma incelendiğinde olumlu ilişkiler alt boyutunda ve ölçek toplam puanlarında evli babaların lehine anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bir diğer ifade ile evli olan babaların (\bar{x} :22,79; ss:6,17) çocukları ile olan ilişkisi bekar babalara (\bar{x} :30,31; ss:7,45) oranla daha olumludur. Babaların yaşadıkları yerleşim yeri değişkeni ile Ebeveyn Çocuk İlişkisi Ölçeği alt boyutlarından olumlu ilişkiler ve ölçek toplam puanları arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Olumlu ilişkiler alt boyutunda anlamlı farklılaşmalar il merkezinde yaşayan babalar (\bar{x} :21,97;

Tablo 3: Babaların demografik özellikleri ile Anne Baba Stres Ölçeği puanları arasındaki sonuçlar

Değişkenler		n	\bar{x}	ss	t/F	p
Baba yaşı ¹	35 yaş ve altı	107	32,22	9,12	1,141	,255
	36 yaş ve üstü	113	30,93	7,57		
Çocuk cinsiyet ¹	Kız	99	31,30	8,31	-,417	,677
	Erkek	121	31,77	8,43		
Okul öncesi eğitim kurumuna gitme ¹	Evet	129	30,16	7,40	-3,011	,003**
	Hayır	91	33,54	9,25		
Medeni durum ¹	Evlü	207	31,21	8,14	-2,514	,013*
	Bekar	13	37,15	10,12		
Eşin çalışma durumu ¹	Evet	177	31,56	8,22	,005	,996
	Hayır	43	31,55	9,01		
Çocuk ile aynı evde yaşama durumu ¹	Evet	211	31,43	8,27	-1,137	,257
	Hayır	9	34,66	10,36		
Günde çalışma saati ¹	8 saat ve altı	119	31,20	7,62	-,696	,487
	8 saatin üstü	101	31,99	9,17		
Yaşadığı yer ²	İl Merkezi	135	30,05	7,42	7,691	,001**
	İlçe	78	33,48	9,07		
	Köy	7	39,28	9,97		
Algılanan gelir durumu ²	Düşük	20	38,70	11,47	16,291	,000**
	Orta	143	32,17	7,80		
	Yüksek	57	27,52	6,23		
Çocuk sayısı ²	1 çocuk	137	31,10	8,27	,721	,487
	2 çocuk	59	31,98	8,57		
	3 ve üstü çocuk	24	33,16	8,49		
Çocukla geçirilen süre ²	1 saat altı	13	33,76	8,00	5,475	,000*
	1-2 saat	75	31,76	6,51		
	2-3 saat	66	34,24	10,16		
	3-4 saat	33	29,69	7,82		
	4 saat ve üstü	33	26,75	6,42		
Eş öğrenim durumu ²	Lise ve altı	48	38,75	8,54	30,780	,000**
	Ön lisans	25	32,28	9,61		
	Lisans ve üstü	147	29,09	6,56		
Kendi öğrenim durumu ²	Lise ve altı	44	34,43	10,46	6,685	,002**
	Ön lisans	25	34,72	9,32		
	Lisans ve üstü	151	30,20	7,14		
Baba olma yaşı ²	25 yaş ve altı	30	36,50	10,71	6,448	,002**
	26-30 yaş	89	31,06	7,95		
	31 yaş ve üstü	101	30,53	7,46		

1Bağımsız T-Testi 2Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

*p<.05; **p<.01

Tablo 4: Babaların Demografik Özellikleri İle Çocuk Ebeveyn İlişkisi Ölçeği Puanları Arasındaki Analiz Sonuçları

	Alt Boyutlar	t/F	p
Yaş ¹	Olumlu ilişkiler	-2,156	,032*
	Uyumsuzluk	,637	,525
	Çatışma	-,520	,604
	Toplam Puan	-1,057	,292
Medeni hal ¹	Olumlu ilişkiler	-4,202	,000**
	Uyumsuzluk	,143	,886
	Çatışma	-1,783	,076
	Toplam Puan	-2,668	,008**
Yaşadığı yerleşim yeri ²	Olumlu ilişkiler	1,042	,000**
	Uyumsuzluk	,445	,642
	Çatışma	2,549	,081
	Toplam Puan	5,020	,007**
Algıladığı gelir ²	Olumlu ilişkiler	6,677	,002**
	Uyumsuzluk	2,493	,085
	Çatışma	1,360	,259
	Toplam Puan	5,072	,007**
Kendi öğrenim durumu ²	Olumlu ilişkiler	3,610	,029*
	Uyumsuzluk	1,159	,316
	Çatışma	2,801	,063
	Toplam Puan	3,535	,031*
Eş öğrenim durumu ²	Olumlu ilişkiler	13,944	,000**
	Uyumsuzluk	5,362	,005**
	Çatışma	8,500	,000**
	Toplam Puan	13,898	,000**
Çocuğunun okul öncesi eğitime devam etme durumu ¹	Olumlu ilişkiler	-1,185	,237
	Uyumsuzluk	-3,211	,002**
	Çatışma	-2,148	,033*
	Toplam Puan	-2,429	,016*
Çocuğu ile aynı evde yaşama durumu ¹	Olumlu ilişkiler	-3,375	,001**
	Uyumsuzluk	,477	,634
	Çatışma	-1,018	,310
	Toplam Puan	-1,886	,061
Çocuğu ile geçirilen süre ²	Olumlu ilişkiler	9,511	,000**
	Uyumsuzluk	4,417	,002**
	Çatışma	5,827	,000**
	Toplam Puan	8,692	,000**

1Bağımsız T-Testi 2Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

*p<.05; **p<.01

ss:6,18) ile köyde yaşayan babalar (\bar{x} :29,14; ss:3,28) arasında olup il merkezinde yaşayan babaların lehinedir. Bir diğer ifade ile il merkezinde yaşayan babaların çocukları ile daha olumlu ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Çocuk Ebeveyn İlişkisi Ölçeği toplam puanında da olumlu ilişkiler alt boyutunda olduğu gibi il merkezinde yaşayan babalar (\bar{x} :57,97; ss:12,16) ile köyde yaşayan babalar (\bar{x} :69,71; ss:7,63) arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Bu farklılaşma da il merkezinde yaşayan babaların lehinedir. Babaların algıladıkları gelir durumu ile olumlu ilişkiler alt boyutu arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Bu farklılaşmalar gelir algısı yüksek olan babalar (\bar{x} :21,43; ss:5,68) ile düşük (\bar{x} :27,40; ss:8,51) ve orta gelir algısına (\bar{x} :23,37; ss:6,21) sahip olan babalar arasında olup, yüksek gelir algısına sahip olan babaların lehinedir. Bir diğer ifade ile gelir durumunu yüksek algılayan babaların çocukları ile daha fazla olumlu ilişkiler sergilediği söylenebilir. Babaların algıladıkları gelir durumu ile ölçek toplam puanları arasında da anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Ölçek toplam puanında da yüksek gelir algısına sahip olan babalar (\bar{x} :56,47; ss:11,81) ile düşük gelir algısına sahip olan babalar (\bar{x} :66,55; ss:13,91) arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ve yüksek gelir algısına sahip olan babaların lehine olduğu saptanmıştır.

Bir diğer bulgu ise hem babaların kendi hem de eş öğrenim durumları ile çocuk baba ilişkisi arasındaki farklılaşmalardır. Babaların kendi öğrenim durumları ile Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Olumlu İlişkiler ve Toplam Ölçek puanları arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Olumlu ilişkiler alt boyutta lisans ve üstü öğrenim durumu olan babaların (\bar{x} :22,45; ss:5,91) aldıkları puanlar, ön lisans (\bar{x} :25,08; ss:7,37) ve lise ve altı (\bar{x} :24,88; ss:7,39) babaların aldıkları puanlardan anlamlı oranda düşüktür. Bu da lisans ve üstü öğrenim durumuna sahip olan babaların çocukları ile olan ilişkilerinde diğer öğrenim durumuna sahip olan babalara oranla daha olumlu bir ilişkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu durum ölçeğin toplam puanında da aynı yapıya sahiptir. Benzer bulgular babanın eşinin öğrenim durumunda da görülmektedir. Eş öğrenim durumunda da lisans ve üzerinde eş öğrenim durumuna sahip olan babaların, daha alt eş öğrenim düzeyine sahip olan babalara oranla çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler içinde olduğu görülmektedir.

Çocuklarının okul öncesi eğitim kurumuna devam edip etmeme durumu ile çocukların babaları ile olan ilişkisinde uyumsuzluk, çatışma alt boyutları ve ölçek toplam puanı arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Uyumsuzluk alt boyutunda çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna giden babaların (\bar{x} :20,01; ss:3,83) çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna gitmeyen

babalara (\bar{x} :21,86; ss:4,70) oranla çocukları ile olan ilişkisinde daha az uyumsuz davranışlar sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocukları okul öncesi eğitim kurumuna giden babaların (\bar{x} :15,27; ss:4,05) çocukları okul öncesi eğitim kurumuna gitmeyen babalara (\bar{x} :16,52; ss:4,55) göre çocuk baba ilişkisinde daha az çatışma durumuna rastlanmıştır. Çocuğu ile aynı evde yaşayan babaların (\bar{x} :22,94; ss:6,22) çocukları ile aynı evde yaşayan babalara (\bar{x} :30,22; ss:8,84) göre olumlu ilişkiler alt boyutunda anlamlı düzeyde daha düşük bir puana sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, çocukları ile aynı evde yaşayan babaların diğer babalara oranla daha olumlu ilişkilere sahip olduğu söylenebilir. Babaların çocukları geçirdikleri süre değişkeni ile Çocuk Ebeveyn İlişkisi Ölçeği tüm alt boyutları ve ölçek toplam puanı arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmıştır. Tüm alt boyutlarda çocukları ile 1 saat altında vakit geçiren babaların daha uzun süre çocukları ile vakit geçiren babalara oranla daha fazla baba-çocuk ilişkisinde olumsuz ilişkilere, uyumsuzluk ve çatışma durumlarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Özellikle her alt boyutta 4 saat ve üzerinde çocukları ile vakit geçiren babaların baba-çocuk ilişkisinde daha olumlu yapılarla sahip olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçların yanında, çocuklarının cinsiyetleri, babaların çocukları ile ilgili profesyonel destek alma durumları, eşlerinin çalışma durumları, iş yerinde toplam çalışma saati, sahip olunan çocuk sayısı ve baba olma yaşı değişkenleri ile Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği alt boyut ve toplam puanı arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

Tablo 5'te sunulan korelasyon tablosu incelendiğinde babaların iş yerinde yaşadıkları stres düzeyleri ile ev içi çocuklarıyla yaşadıkları stres düzeyi ve baba-çocuk ilişkisi arasında anlamlı ilişkilere rastlanmıştır. Babaların iş stres düzeyi ile çocukları ile rutin yaşantıları içindeki stres düzeyi (r : ,614; p <.00) arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye ulaşılmıştır. Diğer taraftan babaların iş stres puanları ile Çocuk Ebeveyn İlişkisi Ölçeği toplam puan (r : ,551; p <.00) ve alt boyutları Olumlu İlişkiler (r : ,419; p <.00), Uyumsuzluk (r : ,512; p <.00) ve Çatışma (r : ,599; p <.00) puanları arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişkiye rastlanmaktadır. Özetle babanın iş stres düzeyi arttıkça babanın çocuğuyla rutin yaşadığı stres düzeyi ve baba ile çocuk arasındaki olumsuz ilişki, uyumsuzluk ve çatışma puanlarının da arttığı ortaya konmuştur.

TARTIŞMA

Babaların iş yerinde yaşadığı stres düzeyleri ile günlük rutin olarak babaların iş yerinde deneyimlediği stres düzeyleri ile günlük yaşantılarındaki çocuklarıyla

Tablo 5: İş Stresi, Anne Baba Stresi ve Çocuk Ebeveyn İlişkisi Arasındaki Korelasyon Analiz Sonuçları

	1	2	3	4	5	6
İş Stresi Ölçeği (1)	1					
Anne Baba Stres Ölçeği (2)	,614**	1				
Çocuk Ebeveyn İlişkisi Ölçeği (3)	,551**	,713**	1			
Olumlu İlişkiler (4)	,419**	,530**	,341**	1		
Uyumsuzluk (5)	,512**	,646**	,607**	,755**	1	
Çatışma (6)	,599**	,766**	,835**	,772**	,908**	1

yaşadıkları stres düzeyi ve baba-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın ilk bulgusu, babaların iş stresi ile çocuklarıyla yaşadığı stres düzeyi arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğudur. Aynı zamanda babanın yaşamış olduğu stres düzeyi ile baba-çocuk arasındaki gerçekleşen ilişki arasında da orta düzeyde anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Özellikle babanın iş stresi arttıkça baba ile çocuk arasındaki olumsuz ilişkinin arttığı, çatışma ve uyumsuzluk durumlarının daha sık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri, bireylerin yaşadıkları stresi etkili bir şekilde yönetememeleri ve bu stresin başka alanlara taşınmasıdır. Özellikle babaların iş yerinde yaşadıkları stresi evlerine yansıtarak, bazen sözlü, fiziksel veya psikolojik tepkilere dönüştürebilmektedirler. İş yerindeki çalışma temposunun artması, iş kaynaklı taleplerin çoğalması ve iş yerinin aile dostu olmayan çalışma koşulları, bireylerin daha fazla stres yaşamasına yol açabilir ve bu stresi evlerinde yönetemeyerek eşleri ve çocuklarıyla ilişkilerinde uyumsuzluğa ve çatışmaya neden olabilir (Greenhaus ve Beutell, 1985; Roeters vd., 2010; Shimazu vd., 2009). Başka bir etken ise babaların iş yaşamlarındaki stresin, baba üzerinde aşırı bir yük ve gerginlik oluşturabilmesidir. Bu aşırı yük ve gerginlik, babaların aile içindeki ebeveyn rolünü ve katılımını azaltabilir, bu da düşük ebeveyn-çocuk ilişkilerine ve daha fazla ebeveyn-çocuk çatışmasına yol açabilir (Crouter ve Bumpus, 2001). Koerber vd. (2023), Koronavirüs salgını döneminde ebeveynlerin psikososyal iş stresi ile ebeveyn-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin ebeveynlerin depresyon ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları, genel örneklemede ebeveynlerin psikososyal iş stresinin yükseldikçe depresyon belirtilerinin arttığını göstermiştir. Ayrıca, ebeveynlerin ruh sağlığı semptomlarının, psikososyal iş stresi ile ebeveyn-çocuk ilişkisi ve saldırganlık belirtileri arasındaki ilişkiye aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Vieira vd. (2016), hem annelerin hem de babaların iş stres düzeyleri ile aile içi çatışma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, Portekiz'de bir araştırma gerçekleştirmiştir. Okul öncesi dönem çocuğu olan anne ve babalar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma sonucunda annelerin

iş-aile çatışmasını babalara oranla daha iyi yönetebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Babaların iş stresi yüksekse, hem babanın çocuğu ile olan ilişkisini olumsuz etkilemekte hem de çocuğun olumsuz davranışlarında artış görülmektedir. Bu durumun annelerin babalara oranla daha iyi destek alabilmeleri ve çocuklarıyla birlikte daha fazla zaman geçirmeleri ile ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Hare (2014), ebeveynlerin iş stresinin, aile içindeki ebeveynlik stresine, evlilik stresine ve ebeveynlik algılarına etkisini araştırdığı çalışmada, ebeveynlerin iş stresinin arttıkça ebeveynlik stresinin, evlilik stresinin arttığı ve ebeveynlik algısının negatif yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Alanyazın incelendiğinde ebeveynlerin iş stresinin arttığında çocuklarla olan etkileşimin olumsuz yönde etkilendiği ve hane içindeki günlük çocuklarıyla yaşadıkları stresin de arttığı bulgusuna ulaşılan çok sayıda araştırma ile karşılaşmaktadır (Craig ve Churchill, 2018; Dinh vd., 2017; Moreira vd., 2019; Roeters vd., 2010; Wang ve Li, 2023). Bu bulgular yürütülen bu çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu çocuklarının okul öncesi eğitime devam edip etmemesi ile babaların yaşadıkları stres düzeyleri ve baba-çocuk ilişki durumu arasında farklılaşmalar göstermesidir. Çocukları okul öncesi eğitim kurumuna giden babaların iş stres düzeyinin ve aile içi günlük rutin içerisinde çocuğuyla yaşadığı stres düzeyinin çocukları okul öncesi eğitim kurumuna gitmeyen babalara göre anlamlı derecede düşük çıktığı saptanmıştır. Aynı zamanda çocukları okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babaların çocukları ile daha az düzeyde uyumsuzluk ve çatışma durumları yaşadığı da diğer bir bulgudur. Bu bulgulardan da anlaşıldığı üzere çocukların okul öncesi eğitim kurumuna gitmesi babaların iş ve ev stres düzeyini azalttığı gibi çocukları ile olan ilişkisini de olumlu yönde etkilemektedir. Bu bulguların gerekçelerinden birisi okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılım çalışmalarının gerçekleştirilmesi olduğu düşünülebilir. Özellikle çocukları okul öncesi eğitime devam eden ebeveynlere, okul tarafından doğru ebeveynlik üzerine eğitimler düzenlemekte ve yaşanan aile odaklı sorunların nasıl yönetilmesi üzerine gerekli seminerler veya

bilgilendirme notları ebeveynlere sunulmaktadır. Bu durum ebeveynlerin çocukları ile daha olumlu ilişkiler kurmasını kolaylaştırabilir ve rutin ev stresini azaltabilir. Ev içinde rutin zamanlarda çocuğuyla yaşadığı stresin azalması bireyin iş stresine de yansiyabilir. Diğer bir neden de okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların devam etmeyen çocuklara göre daha olumlu sosyal beceri davranışlarına sahip olmasından ötürü olduğu söylenebilir. Alanyazında birçok araştırma sonucunda da okul öncesi eğitim alan çocukların sosyal beceri davranışlarının daha olumlu yönde bir eğilim gösterdiği saptanmıştır (Erbay, 2008; Özgülük, 2006; Öztürk, 2008). Bir diğer taraftan bu bulguyu desteklemek amacı ile son yıllarda yaşamış olduğumuz salgının çıktılarını ele alan çalışma sonuçları örnek olarak sunulabilir. Pandemi sürecinde çocukların belirli bir süre okul öncesi eğitim kurumlarına devam edememiş ve evde çevrimiçi olarak eğitim almış olmaları normalden daha fazla ebeveynler ile çocuklar arasında problemle karşılaşıldığına dair araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Jarvers vd., 2023; Kurata vd., 2021).

Bu çalışmada babaların yaşadıkları yerleşim yeri değişkeni ile iş stresi, ebeveyn stresi ve çocukla olan ilişkisi arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Özellikle köyde yaşayan babaların ilçede ya da ilde yaşayan babalara oranla iş stres ve çocuğuyla yaşadığı stres düzeylerinin daha yüksek olduğu ve çocuklarıyla daha az olumlu ilişkiler yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulguların birden çok farklı sebebi olabilir. Köyde yaşayan bireylerin daha çok bedensel güç gerektiren işlerde çalışması ve bedenen yorulma sonucunda yaşanan stres çıktılarının daha net gözlemlenebilmesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir gibi köyde yaşayan bireylerin iş ve ev içi yaşadığı stres durumlarında ihtiyaç duyduğu sosyal desteğe ulaşmakta şehir merkezinde yaşayan bireylere oranla daha fazla zorluk çekmesi de bir gerekçe olarak sunulabilir. Aynı zamanda köyde yaşayan bireylerin sosyo-demografik özellikleri şehirde yaşayan bireylere göre daha dezavantajlı olabilmekte ve bu durum ise bireylerin stres düzeyini daha da arttırabilmektedir (Mbatha ve Mokwena, 2023). Köyde yaşayan bireylerin hem ebeveynlik ilişkilerinin hem de iş ve ev stresinin daha yüksek olduğunu destekleyen çalışmalara rastlanmaktadır (Lundy, 2011; Neumann vd., 2020; Robinson vd., 2017).

Çalışmanın bir diğer bulgusu da iş stresi yüksek olan babaların çocukları ile geçirdikleri aktif süre arasında anlamlı farklılaşmaların olduğudur. Özellikle iş stresi yüksek olan babalar, çocukları ile bir saatin altında zaman ayırabildiği, iş stresi düşük olan babaların ise çocukları ile dört saat ve üzerinde zaman ayırabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Lam vd. (2018) tarafından Avustralyalı ebeveynler ve çocukları üzerine yaptıkları büyük

örneklemli çalışmasında da bu araştırmayı destekleyen bulgulara rastlanmaktadır. Ebeveynlerin çalışma saatleri, iş güvencesizliği ile çocuk refahı arasında ilişkinin olup olmadığını araştırdıkları çalışma sonucunda uzun saatler çalışan anne ve babaların çocuklarına çok zaman ayıramadıklarından dolayı çocuklarının sosyo-duygusal gelişimlerinin diğer çocuklara oranla daha zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut bu çalışmada aynı zamanda çocukları ile daha az zaman geçiren ebeveynlerin çocukları ile günlük hayatta yaşadığı rutin stres düzeyinin de yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Moreira vd. (2019) tarafından ebeveynlerin iş-aile çatışmasının, duygusal sıkıntılarının ve bilinçli ebeveynliğin istihdam türüne göre, anlamlı bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını amaçladıkları çalışmasında, vardiyalı çalışma programına sahip, tam zamanlı olarak çalışan ve haftada 40 saat ve üzerinde çalışan ebeveynlerle, daha esnek çalışma imkânlarına sahip ve haftada 40 saatten daha az çalışan ebeveynlere göre yüksek düzeyde iş-aile çatışması yaşadığı ve bilinçli ebeveynlik düzeyinin ise daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Heinrich (2014) ebeveynlerin iş durumu ile çocukların refahı üzerine yapmış olduğu derleme çalışmada, ebeveyn iş stresi ile ebeveynlerin çocuklarına ayırdıkları zaman ve ilgi arasında bir ilişki olduğuna ve ebeveyn iş stresinin azalması ile çocuklarına ayıracakları zamanın ve ilginin daha fazla olacağını belirtmiştir. Alanyazın incelendiğinde günümüzde eskiye oranla daha fazla saat çalışması, daha uzun süren işe gidiş geliş saatlerinin oluşması ve iş stresinin daha yoğunlaşması gibi nedenler ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeplerden ötürü ebeveynlerin aile bireylerine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmekte zorlandıkları söylenebilir (Bianchi, 2000; Milkie vd., 2004; Schor, 2003).

Babanın algıladığı gelir düzeyi değişkeni ile babanın iş stresi, çocuğuyla rutin yaşanan stres düzeyi ve baba ile çocuk arasındaki ilişki düzeyi arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Gelirini düşük algılayan babaların iş stres düzeyinin ve çocuğuyla yaşadığı stres düzeyinin gelir durumunu orta ve yüksek gelir durumu olarak algılayan babalara göre daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda yüksek gelir algısına sahip olan babaların diğer babalara oranla çocukları ile daha olumlu ilişkiler kurduğu saptanmıştır. Bu durumun gerekçelerinden birisinin gelir düzeyi yüksek olan babaların hem psikolojik hem de sosyal destek kaynaklarına daha kolay ulaşılabilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Özellikle psikolojik ve sosyal destek kaynaklarına ulaşabilen bireylerin ebeveyn stres düzeylerinin düşük olduğu bilinmektedir (Çekiç vd., 2015). Diğer taraftan gelirini düşük algılayan babaların hane içinde hem kendisinin hem de çocuğunun gereksinim duyduğu birçok ihtiyacı için borçlanma

durumuna girmesine neden olmuş olabilir. Bu borçlanma durumu babanın hem iş stresinin hem de günlük rutin stresinin artmasına sebebiyet verebilir ve bu stres durumu da çocuklarına yansiyabilir. Aygün vd. (2020) yaptıkları çalışmada da geliri düşük olan bireylerin hane içi borçlanma durumlarının %42,7 arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu öne sürülen gerekçeyi destekler niteliktedir. Ho vd.'nin (2022) yoksulluğun ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye, ebeveyn stresine ve ebeveynlik uygulamalarına etkisini araştırdıkları çalışmada da çalışmamızı destekler bulgulara rastlanmıştır. 3-6 yaş arası çocuğu olan düşük gelirli toplam 485 ebeveynle yapılan çalışma sonucunda, düşük gelirli ebeveynlerin stres düzeyinin yüksek, ebeveynlik davranışların da ise çoğunlukla otoriter ebeveyn davranışlarına rastlandığı tespit edilmiştir. Benzer olarak düşük gelir durumunun ve yoksulluğun ebeveynlerde yüksek stres düzeyine neden olabildiğine ve bundan kaynaklı olarak ebeveyn çocuk ilişkisine ciddi zararlar verebildiğine dair çalışma bulgularına da rastlanmaktadır (Conger vd., 2010; Wadsworth ve Berger, 2006).

Araştırmanın bir diğer bulgusu da hem babanın kendi hem de eşinin öğrenim durumu ile iş stresi, çocuğuyla yaşadığı stres ve baba çocuk arasındaki ilişki arasındaki farklılaşma ile ilgilidir. Babanın ve eşinin öğrenim durumu arttıkça iş stres ve çocuğuyla yaşadığı stres düzeylerinin azaldığı tespit edilirken, baba ile çocuk arasındaki ilişkinin daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenim durumu yüksek olan ebeveynlerin oluşturduğu ev ortamında, babalar çocukları ile daha az stres yaşamakta ve daha az çatışma ve uyumsuzluk davranışları oluşmaktadır. Öğrenim durumu yükseldikçe ebeveynlerin stresle baş etme yöntemlerini daha etkin ve uygun kullanmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Kaynak ve Duran'ın (2022) pandemi döneminde 0-17 yaş arasında çocuğu olan annelerin stres düzeyleri ve stresle baş etme tarzlarını incelediği çalışma sonucunda, öğrenim düzeyi düşük olan annelerin öğrenim düzeyi yüksek olan annelere oranla hem algıladıkları stres düzeylerinin hem de stresle baş etme düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çekin (2014) tarafından yenidoğan yoğun bakımda prematüre bebeği olan ebeveynlerin stres düzeylerini ve stresle baş etme stratejilerini belirlemek için yaptığı çalışma sonucunda, ebeveynlerin öğrenim düzeyi ile stresle baş etme stratejileri arasında anlamlı farklılaşmalara rastlanmıştır. Araştırma sonucunda öğrenim düzeyi ilköğretim ve altı olan ebeveynlerin stresle baş etme stratejilerinden çaresiz yaklaşım ve boyun eğici yaklaşım puanlarının anlamlı düzeyde yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Benzer olarak yürütülen bu çalışmanın bulgularını destekler nitelikte araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Đorđević vd., 2022; Guryan vd, 2008; Welsch ve Zimmer, 2008).

Araştırmanın son bulgusu da babaların ilk baba olma yaşı ile ilişkilidir. İlk baba olma yaşı 25 yaş ve altında olan babaların daha ileri yaşta baba olan katılımcılara oranla daha yüksek çocuğu ile rutin strese sahip olduğu saptanmıştır. Bu durum ilk baba olma yaşı düşük olan babaların babalık rolü algısının henüz tam olarak oluşmamasından kaynaklı olması ile açıklanabilir. Bir diğer ifade ile genç yaşta baba olan bireylerin henüz kariyer ve iş hedefli amaçlarının ön planda olması, babalık rolünü ikinci plana atmasına neden oluşturabilir. Kırığ ve Çakır'ın (2019) okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rol algısını belirlemeye çalıştıkları araştırmasında da ilk baba olma yaşı 25 yaş ve altında olan babaların diğer babalara oranla babalık rolü algısının daha düşük çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Liberska vd. (2015) genç yaşta baba olan bireylerin duygusal durumlarını araştırdıkları çalışmada toplam 90 babadan veri toplanmış ve genç yaşta baba olan bireylerin orta düzeyde durumluluk kaygıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Oyarzún-Farias vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada da okul öncesi ve okul çağı çocuğu olan ebeveynlerin ebeveyn stres ve memnuniyeti incelenmiş olup, ebeveyn stresinde yaşı önemli bir yordayıcısı olduğu ve özellikle genç ebeveynlerin daha fazla ebeveyn stresine sahip olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırmanın ilk sonucu babaların iş stresi ile çocuğuyla günlük rutin geçirdiği zamanda yaşadığı stres ve baba-çocuk ilişkisi arasında anlamlı bir ilişkinin varlığıdır. Babaların iş stresi arttıkça rutin çocuğuyla yaşadığı stres düzeyi de artmaktadır. Diğer taraftan babanın iş stresi ile baba-çocuk ilişkisi arasında da orta düzeyde bir ilişkiye rastlanmıştır. Bir diğer ifade ile baba iş stresi arttıkça, baba ile çocuk arasındaki olumlu ilişkilerin azaldığı, çocuk ile baba arasında uyumsuzluk ve çatışma durumlarının arttığı saptanmıştır. Çocuğun okul öncesi eğitime gidiyor olması, algılanan gelir durumunun orta ve yüksek düzeyde olması hem babanın hem de eşinin öğrenim düzeyinin yüksek olması, babanın hem iş stresini hem çocuğuyla yaşadığı stres düzeyini azaltmakta, hem de çocuğuyla daha olumlu ilişki düzeyini arttırmaktadır.

Çalışma sonucunda, baba-çocuk iletişimini ve etkileşimini arttırmak için babaların iş stresini azaltacak önlemler alınmalıdır. Bu önlemler işverenler tarafından sağlanabileceği gibi politika yapıcılar tarafından da sağlanabilir. Özellikle politika yapıcılar tarafından ebeveyn-çocuk etkileşimi arttıracak çalışma politikaları geliştirilmeli ve uygulanmalıdır. Ayrıca ülkedeki annelik ve babalık izinleri geliştirilmeli ve sadece çocuğun doğumu ile sınırlandırılmamalıdır. Çocuk

ile ebeveynlerinin daha etkin zaman geçirebilmeleri için babalık izinleri oluşturulmalıdır. Aynı zamanda iş yerlerinde stresle baş etme yöntemleri üzerine eğitimler verilerek babaların stresle baş etmesi sağlanmalıdır. Son olarak iş yerlerinde çalışma koşulları sadece iş odaklı bir anlayışla değil çalışanların aileleri de düşünülerek aile odaklı anlayışla da şekillendirilmelidir

Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmada sadece İstanbul içerisinde yaşayan ve aktif olarak çalışan babalar çalışmaya dahil edilmiştir. Aynı zamanda veri toplama sürecinde yaşanan pandemi nedeni ile veriler çevrimiçi olarak toplanmıştır.

KAYNAKÇA

Amat, P. R. (1986). Father involvement and the self-esteem of children and adolescents. *Australian Journal of Sex, Marriage and Family*, 7(1), 6-16. <https://doi.org/10.1080/01591487.1986.11004335>.

Amerikan Psikoloji Derneği (2020). Stress in America 2020: A National mental health crisis. <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2020/report-october>.

Atzaba-Poria, N., Meiri, G., Millikovsky, M., Barkai, A., Dunaevsky-Ilan, M., & Yerushalmi, B. (2010). Father-child and mother-child interaction in families with a child feeding disorder: The role of paternal involvement. *Infant Mental Health Journal*, 31(6), 682-698. <https://doi.org/10.1002/imhj.20278>.

Aygün, H.A., Köksal, S., & Uysal, G. (2020). COVID-19 salgınının hane gelirleri üzerindeki yıkıcı etkisi. <https://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2020/10/ArastirmaNotu254.pdf>

Beyazıt, U., & Mağden, D. (2015). Üniversitede öğrenim gören erkek öğrencilerde aşırı cinsiyet ideolojisi ve babalık rolü algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 207-229. <https://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/yazardizini/beyazit-u-magden-d-2015-ekim.pdf>.

Bianchi, S.M. (2000). Maternal employment and time with children: Dramatic change or surprising continuity? *Demography*, 37(4), 401-414. <https://doi.org/10.1353/dem.2000.0001>.

Bornstein, M.H., & Putnick, D.L. (2016). Mothers' and fathers' parenting practices with their daughters and sons in low- and middle-income countries. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 81(1), 60-77. <https://doi.org/10.1111/mono.12226>.

Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-678. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>

Cabrera, N. J. (2020). Father involvement, father-child relationship, and attachment in the early years. *Attachment and Human Development*, 22(1), 134-138. <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589070>

Cabrera, N. J., Shannon, J.D., & Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-k. *Applied Developmental Science*, 11(4), 208-213. <https://doi.org/10.1080/10888690701762100>

Cabrera, N., & Mitchell, S. (2009). An exploratory study of fathers parenting stress and toddlers social development in low-income African American families. *Fathering*, 7, 201-225. <https://doi.org/10.3149/ft.0703.201>

Cerezo, M.A., Sierra-García, P., Pons-Salvador, G., & Trenado, R.M. (2017). Parental and infant gender factors in parent-infant interaction: State-Space dynamic analysis. *Front. Psychology*, 8, 1724. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01724>

Conger, R.D., Conger, K.J., & Martin, M.J. (2010). Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage Family*, 72, 685-704. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x>

Craig, L., & Churchill, B. (2018). Parenting stress and the use of formal and informal child care: Associations for fathers and mothers. *Journal of Family Issues*, 39(1), 1-22. <https://doi.org/10.1177/0192513X18776419>

Craig, L., & Mullan, K. (2011). How mothers and fathers share childcare: A cross-national time-use comparison. *American Sociological Review*, 76(6). <https://doi.org/10.1177/0003122411427673>

Crouter, A.C., & Bumpus, M.F. (2001). Linking parents' work stress to children's and adolescents' psychological adjustment. *Current Directions in Psychological Science*, 10(5), 156-159. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00138>

Çekiç, A., Akbaş, T., & Hamamcı, Z. (2015). Anne Baba Stres Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 647-667. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223136>

Çekin, B. (2014). Bir üniversite hastanesi yenidoğan yoğun bakım ünitesinde prematüre bebeği yatan ebeveynlerin stres düzeyi ve baş etme yöntemleri. [Yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Dinh, H., Cooklin, A. R., Leach, L. S., Westrupp, E. M., Nicholson, J.M., & Strazdins, L. (2017). Parents' transitions into and out of work-family conflict and children's mental health: Longitudinal influence via family functioning. *Social Science & Medicine*, 194, 42-50. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.10.017>

Đordević, M., Glumbić, N., Memisevic, H., Brojčin, B., & Krstov, A. (2022). Parent-teacher interactions, family stress, well-being, and parental depression as contributing factors to parental involvement mechanisms in education of children with autism. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(6), 838-849. <https://doi.org/10.1080/20473869.2021.1896962>

Downer, J. T., & Mendez, J. L. (2005). African american father involvement and preschool children's school readiness. *Early Education and Development*, 16(3), 317-340. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1603_2

Erbay, E. (2008). Okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin sosyal becerilere sahip olma düzeyleri. [Yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Esping-Andersen, G., Boertien, D., Bonke, J., & Gracia, P. (2013). Couple specialization in multiple equilibria. *European Sociological Review*, 29(6), 1280-1294. <https://doi.org/10.1093/esr/jct004>

Frosch, C.A., Schoppe-Sullivan, S.J., & O'Banion, D.D. (2019). Parenting and child development: A relational health perspective. *American Lifestyle Medicine Association*, 15(1), 45-59. <https://doi.org/10.1177/1559827619849028>

Gallup (2019). Global emotions report. <https://www.gallup.com/analytics/248906/gallup-global-emotions-report-2019.aspx>

Gallup (2022). Global emotions. https://img.lalr.co/cms/2022/06/29185719/2022-Gallup-Global-Emotions-Report-2022_compressed.pdf

George, D., & Mallery, M. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A simple guide and reference, Allyn & Bacon.

Greenhaus, J.H., & Beutell, N.J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *The Academy of Management Review*, 10(1), 76-88. <https://doi.org/10.2307/258214>

Guryan, J., Hurst, E., & Kearney, M. (2008). Parental education and parental time with children. *Journal of Economic Perspectives*, 22, 23-46. <https://doi.org/10.1257/jep.22.3.23>

Hare, M. (2014). The relationship of parents' work stress and child functioning in the context of spillover effects, marital and parenting stress, and parents' perceptions. HIM 1990-2015. 1640. <https://stars.library.ucf.edu/honorstheses1990-2015/1640>.

- Haşiloğlu, S.B., Baran, T., & Aydın, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 2(1), 19-28. <https://doi.org/10.5505/piby.2015.47966>
- Heinrich, C.J. (2014). Parents' employment and children's wellbeing. *The Future of Children*, 24(1), 121- 146. <https://www.jstor.org/stable/23723386>
- Ho, L.L.K., Li, W, Cheung, A.T., Xia, W., & Chung, J.O.K. (2022). Impact of poverty on parent-child relationships, parental stress, and parenting practices. *Sec. Children and Health*, 10, 1-10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.849408>
- İldeniz, B. S., & Karadeniz, G. (2022). Koronavirüs pandemisinde annelerin ebeveynlik stresleri, aile dayanıklılıkları ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(26), 279-296. <https://doi.org/10.38155/ksbd.1055194>
- İlhan, T. (2017). Özel gereksinimli 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin stres düzeyleri ile rolleri arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3), 383-400. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.286786>
- Jarvers, I., Ecker, A., Schleicher, D., Brunner, R., & Kandsperger, S. (2023). Impact of preschool attendance, parental stress, and parental mental health on internalizing and externalizing problems during COVID-19 lockdown measures in preschool children. *Plos One*, 18(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0281627>
- Jessee, V., & Adamsons, K. (2018). Father involvement and father-child relationship quality: An intergenerational perspective. *Parenting: Science and Practice*, 18(1), 28-44. <https://doi.org/10.1080/15295192.2018.1405700>
- Karasar, N. (2011). Araştırmalarda rapor hazırlama. Nobel Yayınevi.
- Kaymak Özmen, S., & Özmen, A. (2012). Anne Baba Stres Ölçeğinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(196), 20-35. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36171/406671>.
- Kaynak, S., & Duran, S. (2022). Pandemi döneminde 0-17 yaş arası çocuğu olan annelerde algılanan stres ve stresle başa çıkma tarzları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16, 190-201. <https://doi.org/10.38079/igusabder.988483>
- Kırağ, N., & Çakır, İ. (2019). 0-6 yaş çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve ilişkili faktörler. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 117-122. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/908466>
- Koerber, M.I., Mack, J. T., Seefeld L., Kopp, M. Weise, V., Romero Starke, K., & Garthus-Niegel, S. (2023). Psychosocial work stress and parent-child bonding during the COVID-19 pandemic: Clarifying the role of parental symptoms of depression and aggressiveness. *BMC Public Health*, 23(113). <https://doi.org/10.1186/s12889-022-14759-5>
- Kurata, S., Hiraoka, D., Adlan, A.S.A., Jayanath, S., Hamzah, N., Ahmad-Fauzi, A., Fujisawa, T.X., Nishitani, S., & Tomoda, A. (2021). Influence of the COVID-19 pandemic on parenting stress across asian countries: A cross-national study. *Front. Psychology*, 12, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.782298>
- Lam, J., O'Flaherty, M., & Baxter, J. (2018). Dynamics of parental work hours, job security, and child behavioural problems in australian dual-earner families. *Child Indicators Research*, 11(5), 1477-1493. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9473-8>
- Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 1-26). John Wiley & Sons, Inc..
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. In J. B. Lancaster, J. Altmann, A. S. Rossi, & L.R. Sherrod (Eds.), *Parenting across the lifespan: Biosocial dimensions* (pp. 111-142). Hawthorne.
- Liberska, H., Deja, M., Janicka, M., & Dabek, K. (2015). Emotional state of "young" fathers. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(4), <https://doi.org/10.5114/cipp.2016.63219>
- Lundy, H. F. (2011). Parental stress, socioeconomic status, satisfaction with services, and family quality of life among parents of children receiving special education services. [Dissertation]. Georgia State University. <https://doi.org/10.57709/2113233>
- Mbatha, N. L., & Mokwena, K.E. (2023). Parental stress in raising a child with developmental disabilities in a rural community in South Africa. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), 3969. <https://doi.org/10.3390/ijerph20053969>
- Mental Health Foundation (2018). Make it count. <https://www.mentalhealth.org.uk/sites/default/files/make-it-count-policy-briefing.pdf>
- Meyers, S. A. (1993). Adapting parent education programs to meet the needs of fathers: An ecological perspective. *Family Relations*, 42(4), 447-452. <https://doi.org/10.2307/585347>
- Milkie, M., Mattingly, M., Nomaguchi, K., Bianchi, S., & Robinson, J. (2004). The time squeeze: Parental statuses and feelings about time with children. *Journal of Marriage Family*, 66(3), 739-761. <https://www.jstor.org/stable/3600225>
- Mills-Koonce, W.R., Willoughby, M.T., Zvara, B., Barnett, M., Gustafsson, H., & Cox, M.J. (2015). Mothers' and fathers' sensitivity and children's cognitive development in low-income, rural families. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 38, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2015.01.001>
- Moreira, H., Fonseca, A., Caiado, B., & Canavarro, M.C. (2019). Work-Family conflict and mindful parenting: The mediating role of parental psychopathology symptoms and parenting stress in a sample of portuguese employed parents. *Front. Psychol.*, 10, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00635>
- Ndijuye, L. G., & Tandika, P.B. (2022). Fathers' involvement on children's school performance among camped-refugees and local majorities' communities in Tanzania. *International Journal of Early Years Education*, 30(2), 199-215. <https://doi.org/10.1080/09669760.2022.2041405>
- Neumann, A.A., Desmarais, E.E., Iverson, S. L., & Gartstein, M.A. (2020). Ecological contributions to maternal-infant functioning: Differences between rural and urban family contexts. *Journal of Community Psychol*, 48(3), 945-959. <https://doi.org/10.1002/jcop.22313>
- Ong'ayi, D.M.M., Yıldırım, E.D., & Roopnarine, J. (2019). Fathers', mothers', and other household members' involvement in reading, storytelling, and play and preschoolers' literacy skills in Kenya. *Early Education and Development*, 31(3), 1-13. <https://doi.org/10.1080/10409289.2019.1669125>
- Oyarzún-Farías, M.L., Cova, F., & Navarrete, C.B. (2021). Parental stress and satisfaction in parents with pre-school and school age children. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.683117>
- Özgülük, G. (2006). Okul öncesi eğitim kurumlarında tam ve yarım günlük eğitim programlarına göre 5-6 yaş grubu çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerinin incelenmesi. [Yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, A. (2008). Okulöncesi eğitimin ilköğretim 1., & 3. sınıf öğrencilerinin sosyal becerilerine etkisinin incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyeşer Cinel, N., & Tezel Şahin, F. (2021). Babaların kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış açılarının incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(15), 107-129. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/62183/904606>
- Pianta R. C. (1992). *Child-parent Relationship Scale*. University of Virginia.

- Ponnet, K., Wouters, E., Mortelmans, D., Pasteels, I., De Backer, C., Van Leeuwen, K., & Van Hiel, A. (2013). The influence of mothers' and fathers' parenting stress and depressive symptoms on own and partner's parent-child communication. *Family Process*, 52(2), 312-324. <https://doi.org/10.1111/famp.12001>
- Ragni, B., De Stasio, S., & Barni, D. (2020). Fathers and sleep: A Systematic literature review of bidirectional links between paternal factors and children's sleep in the first three years of life. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(6), 349-360. <https://doi.org/10.36131/CNEPUB20201701>
- Robinson, L.R., Holbrook, J.R., & Bitsko, R.H. (2011). Differences in health care, family, and community factors associated with mental, behavioral, and developmental disorders among children aged 2–8 years in rural and urban areas — United States. *MMWR Surveill*, 66(8), 1–11. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.ss6608a1>
- Roeters, A., van der Lippe, T., & Kluwer, E.S. (2010). Work characteristics and parent-child relationship quality: The mediating role of temporal involvement. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1317–28. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00767.x>
- Roeters, A., & Gracia, P. (2016). Child care time, parents' well-being, and gender: Evidence from the American Time Use Survey. *Journal of Child and Family Studies*, 25(8), 2469–2479. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0416-7>
- Schneiderman, N., Ironson, G., & Siegel, S.D. (2005). Stress and health: psychological, behavioral, and biological determinants. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 607–28. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144141>
- Schor, E.L. (2003) American academy of pediatrics task force on the family. *Family pediatrics: Report of the task force on the family*. *Pediatrics*, 111(6), 1541–1571. <https://doi.org/10.1542/peds.111.6.S1.1541>
- Shimazu, A., Bakker, A.B., & Demerouti, E. (2009). How job demands affect an intimate partner: A test of the spillover-crossover model in Japan. *Journal of Occupational Health*, 51(3), 239–248. <https://doi.org/10.1539/joh.18160>
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M., & Fasolo, M. (2020). Parents' stress and children's psychological problems in families facing the COVID-19 outbreak in Italy. *Front Psychol.*, 3(11), 1713. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>
- Steenhoff, T., Tharner, A., & Væver, M. S. (2019). Mothers' and fathers' observed interaction with preschoolers: Similarities and differences in parenting behavior in a well-resourced sample. *PLoS ONE*, 14(8). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221661>
- Tatar, A. (2020). Madde yanıt kuramıyla A İş Stresi Ölçeği-20'nin geliştirilmesi: Güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 21(Ek sayı.1), 14-22. <https://doi.org/10.5455/apd.77173>
- Uzun, H., & Baran, G. (2015). Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği'nin okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(3), 30-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inesj/issue/40010/475657>
- Vieira, J.M., Matias, M., Ferreira, T., Lopez, F.G., & Matos, P.M. (2016). Parents' work-family experiences and children's problem behaviors: The mediating role of the parent-child relationship. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 419-430. <https://doi.org/10.1037/fam0000189>
- Wadsworth, M.E., & Berger, L.E. (2006). Adolescents coping with poverty-related family stress: Predictors of coping and psychological symptoms. *Journal of Youth Adolescence*, 35, 5770. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-9022-5>
- Wang, W., & Li, M. (2023). Daily work stress and parent-to-child aggression: moderation of grandparent coresidence. *Chinese Sociological Review*, 55(3), 277-296. <https://doi.org/10.1080/21620555.2023.2165060>
- Welsch, D. M., & Zimmer, D. M. (2008). After-school supervision and children's cognitive achievement. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 8, 49. <https://doi.org/10.2202/1935-1682.2042>
- Xu, Y., Huang, H., & Cao, Y. (2019). Associations among early exposure to neighborhood disorder, fathers' early involvement, and children's internalizing and externalizing problems. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 17(5), 558-575. <https://doi.org/10.1080/26408066.2020.1782302>
- Zhang, Q., Shek, D. T. L., & Pan, Y. (2021). Parent-child discrepancies in perceived parent-child communication and depressive symptoms in early adolescents in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 120-141. <https://doi.org/10.3390/ijerph182212041>